

SIMSON CULTUUR-HISTORISCHE ANNOTATIE

[PARATEKSTEN Voorwerk]

Toe-eigening [Regelnummering invoegen bij xxx]

- 1 *Non omnia possimus omnes* (xxx): ‘Wij allen kunnen niet alles’. Zinspreuk van Hans Roelan(d)t(s), een auteur die zowel in Het Wit Lavendel als de Eerste Nederduytsche Academie contacten had. Roelan(d)t(s) schreef onder meer een lofdicht voor De Konings *Spel van sinne* (geschr. 1615, gedr. 1616), voor diens in 1618 gedrukte *Achab* (geschr. 1610), voor Jan Siewertsz. Kolms *Nederlants Treur-spel* (1615) en voor Rodenburghs *Eglentiers poëtens-borstweringh* (1619). Mogelijk was hij de auteur van het treurspel *Biron* (1629). De spreuk werd overigens ook gevoerd door de vertegenwoordiger van de Schiedamse kamer De Vijgheboom op de rederijkerswedstrijd van 1616 in Vlaardingen.
- 2 *Hij vermocht...bij duizenden te vernielen* (xxx-xxx): Een kernachtige samenvatting van Simsons daden, zie Richt. 14-16.

Eerdicht

- 1 *Volständig blijft* (47): Blijf standvastig, de zinspreuk van Abraham de Koning.
- 2 *Genoeg om te volgen*: Er zijn genoeg zaken die navolging verdienen; het is niet bekend welke schrijver dit devies voerde.

Op den *Simson*

- 1 *De Kosse schilder* (17): de beroemde klassieke schilder Apelles was onder andere op het eiland Kos werkzaam; van zijn werk zijn overigens alleen kopieën bewaard gebleven.
- 2 *Weet of rust*: de mens moet zich inspannen om zaken te begrijpen die voor hem bedoeld zijn, en goddelijke zaken, die het begripsvermogen te boven gaan, laten rusten. Het is niet bekend welke zeventiende-eeuwse schrijver dit devies voerde. Het werd eerder gebruikt door de zestiende-eeuwse auteur D.V. Coornhert.

Inhoud

Geen aantekeningen

Eerdicht

- 1 *Wie faalt mag keren*: Wie faalt, kan zichzelf verbeteren; zinspreuk van Govert Govertsz, factor van Het Wit Lavendel.

Klinkdicht

- 1 *Vreest God voor al*: Vreest God boven alles; het is niet bekend wie dit devies voerde.

Personagelijst

- 1 Behalve Simson, Delila en de vader van Simsons eerste bruid (Thimneters geest, een Thimniet, afkomstig uit Thimnath (Richt. 14:1; 15:6)), worden de personen in het bijbelboek Richteren niet met name genoemd. De Koning zocht voor de Filistijnse leiders blijkbaar inspiratie in andere bijbelgedeelten. De naam Thoï komt voor in 2 Sam. 8:9-10 (koning Thoï van Hamath), de naam Ahuzzat in Gen. 26:26 (daar een vriend van Abimelech); in 1 Kron. 2:18, 3:5; 14:4 heten twee verschillende personen Sobab; de naam Rehob is terug te vinden in Jozua 19:18,30 (daar een plaatsnaam) en Neh. 10:11 (daar een leviet). Mogelijk is de naam Phicol ontleend aan een Filistijnse legeraanvoerder uit de tijd van Abraham en Izaäk, krijgsoverste van Abimelech (Gen. 21:22, 32 en 26:26). De namen Amri, Hilla en Barneus zouden contaminaties kunnen zijn van resp. de bijbelse namen Amram en Amzi, Hillel en Hilkia en Barnabas en Bartholomeus of Bartimeus. Hilla is ook een bekende joodse meisjesnaam. De naam Heintje komt in de bijbel niet voor.

[TEKST TONEELSTUK]

[EERSTE BEDRIJF]

- Hoewel... wakker* (1-3): Simson verscheurde een jonge leeuw met zijn blote handen (Richt. 14:5-6). Toen 30 Filistijnse mannen hem bedrogen, doodde hij hen (Richt. 14:19); toen de Judeërs hem uit wilden leveren aan zijn vijanden, sloeg hij 1000 Filistijnen met een ezelskaak dood (Richt. 15:14-16).
- Onlangs* (37): In Gaza ontsnapte Simson aan een Filistijnse hinderlaag. Midden in de nacht nam hij de stadspoorten op en droeg ze een berg op met uitzicht op Hebron (Richt. 16:1-3). De hoer waarmee hij die nacht sliep, krijgt in de bijbel geen naam, maar wordt door De Koning Laya genoemd. Misschien ontleende hij deze naam aan Costers *Ithys* uit 1615 (Coster 1883, p. 95, o.m. vs. 453, 457).
- Voogdes... ziel* (47-48): Blijkbaar kende De Koning het werk van P.C. Hooft goed; hij lijkt hier te alluderen op diens woorden 'Voogdesse van mijn ziel', de aanhef van een gedicht voor zijn latere vrouw Christina van Erp (1610, Hooft 1994, I, p. 169-171). Mogelijk speelt ook Hoofts 'Schoon ziele van mijn ziel, meesteres van mijn gedachten' uit *Achilles en Polyxena* mee (Hooft 1972, p. 95, vs. 1044). Zie verder de inleiding.
- Soreks edel beek* (50): Simson kreeg Delila lief aan de beek Sorek (Richt. 16:4). Deze beek loopt bij het dal Eskol (of: het druivendal) uit het gebergte van Juda naar de Middellandse Zee.
- Blijft altijd volstandig* (60, wees steeds standvastig) was de zinspreuk van De Koning. Met *in liefde brandig* (59) maakt hij mogelijk een toespeling op Geraerd vanden Brande's zinspreuk 'Brandt in liefde'. Of ook achter 'Gestadig ongeveinsd' een collega-rederijker schuilgaat, is niet bekend.
- Verschoning* (61a): een door De Koning vaak gebruikte regie-aanwijzing: een of meer personages voegen zich bij de aanwezige(n).
- Liefd verwinnet al* (66): dit devies van Joost van den Vondel verwijst naar Vergilius' *Omnia vincit amor* (*Eclogae* 10:69).
- Ja, zelfs ... ter neder* (67-75): Ondanks hun kracht zijn de hier genoemde personen machteloos als zij tegen de liefde strijden. De *trotsten Reus van Gath* (67) is Goliath, de Filistijnse

kampvechter uit Gath, die later verslagen zou worden door de jonge David (1 Sam. 17:1-54); *Achan* en zijn volgelingen werden gestenigd omdat zij tegen het gebod in kostbaarheden buitmaakten bij de verwoesting van Jericho (Joz. 7:10-27). Het *ruw ontzigtelijk beeld van Og* (68) is de koning van Bazan, Og, een reus die door de Israëlieten verslagen werd (Num. 21:33, Deut. 3:1-13). De *Amalekieten* (71) behoren tot de vijanden van Israël (o.m. Richt. 3:13, 6:33, 7:12; 10:12). Met de *reuzen* (72-75) worden de Giganten bedoeld die de goden op de Olympus aanvielen (Ovidius, *Metamorphosen* I:151-162). Zij stapelden gebergten op elkaar tot sterrenhoogte. Toen oppergod Jupiter een pijl op de stapel afschoot, werden ze door hun eigen vracht geplet.

Komt zelfs... vriendinnenschoot (87-90): Zelfs oppergod Jupiter (*Iovem*, 87) is zwak als het op de liefde aankomt. Jupiter bedroog zijn vrouw, de godin Juno (*zijn gulden vreugd, echtgenoot*, 89) regelmatig in avontuurtjes met aardse vrouwen.

Getrouw altijd (92): het devies Thomas Sergeant, lid van Het Wit Lavendel.

verloofder Gods...Israëls (96-97): Vóór Simsons geboorte voorspelt een engel aan zijn ouders dat hun zoon een met God verbonden man zal zijn (een *verloofder Gods*, 96; een *Nazireeër*, o.m. 422, 1200, 1420) die als richter (56, *rechter*, 97) Israëls verlossing van de Filistijnen zal inluiden. Door deze verbintenis is het Simson verboden zijn haar te laten knippen, wijn of andere sterke drank te drinken en onrein (uitheems, niet-koosjer) voedsel te eten (Richt. 13:5, 7, 14, zie ook Num. 6:2-5).

Brak ik... duizend man (99-101): Bij Lechi verbrak Simson twee ongebruikte touwen (*verse nieuwe strikken*, 99) toen de Judeeërs hem gebonden wilden uitleveren aan de Filistijnen en doodde vervolgens 1000 van zijn vijanden met een ezelskaak (Richt. 15:13-16).

eerste trouwverbond (114): Simson was weduwnaar van een Filistijnse vrouw (Richt. 14; 15:6). De relatie met Delila is voor hem belangrijker. Mogelijk wil De Koning ook impliceren dat Simson het 'trouwverbond' met God (het Nazireeërschap) veronachtzaamt.

de avondster Vrouw Cypria (119): Venus, de godin van de liefde en de schoonheid, kwam volgens de mythe op Cyprus aan land, nadat ze uit het schuim van de zee was ontstaan. Venus wordt de avondster genoemd naar de planeet Venus. Deze staat na zonsondergang aan de westelijke hemel.

het visken Remora (131): een zuigvis die zich aan de het roer of de scheepswand vastzuigt om het schip te vertragen (*remora*: vertraging) of zelfs tot stilstand te brengen. Volgens Plinius zwemt deze vis (echeneis) in de Rode Zee (*Naturalis Historia* IX, 79, zie ook XXXII, 1-6); het motief komt ook voor bij o.a. Vondel (*Den gulden winckel* LXVI, 1613) en Roemer Visscher (*Sinnepoppen* I, 48, 1614).

Mars (138): de Romeinse god van de oorlog. Alle richters die Simson voorgingen, bonden de strijd aan met de overheersers van het volk Israël (waarbij overigens geen van hen stierf; Richt. 1-12).

Laat nimmer...vreugd toezet (143-150): Simson waarschuwt zichzelf voor de risico's van de gloeiende verliefdheid op de onbetrouwbare Delila.

En handen... der Hebreëën (151-153): Simson verscheurde met blote handen een leeuw (Richt. 14:5-6) en doodde vele Filistijnen, die de Israëlieten overheersten (*de oudberuchte roem, een gesel der Hebreëën*, 153; o.m. Richt. 15:8, 15-16).

Is... vinnen (159-168): Is het hemelse beeld van de schoonheid, overal geroemd, niet iets wat eigen is aan de ziel, die met haar levendige vernuft zich een uitzonderlijke vorm of een andere wereld voorstelt? Met Platonische referentie noemt Simson Delila een hemelse schoonheid, iets wat de ziel zich kan voorstellen. Maar de waarheid is anders, beseft hij:

Simson bemint een gewaande schoonheid, die onrecht doet aan de echte liefde. Binnen een opgesmukte buitenkant vindt men vaak een lelijke ziel (bewoner).

Sara(i) (169) was een 'voormoeder' (*oudmoeder*, 170) van Simson; ze was de vrouw van Abraham, de stamvader van de Hebreëën.

de lichte Venus (179): de planeet Venus verdween bij zonsopgang van de hemel (daarom wordt zij zowel morgen- als avondster genoemd, 179, 119). Delila is zoveel mooier dan de roze dageraad dat het lijkt alsof Venus, godin van de schoonheid, daarom verdween (*daalde*, 179); misschien kreeg Venus haar schoonheid zelfs wel van Delila in plaats van andersom (180).

Pandora (183) opende uit nieuwsgierigheid een doos (of vat), waarin allerlei rampen en ziekten zaten. Ze vlogen eruit en verspreidden zich over de aarde. Pandora beroofde de mensheid ook van de hoop, want die bleef als enige achter toen zij de doos snel weer sloot. Zo kan Delila ook de hoop van Israël vernielen, als zij Simson in haar macht krijgt.

Hymnus (186) verwijst naar Hymen, de Romeinse god van het huwelijk. Simsons lofzang gaat immers over de trouwe verbintenis die hij met Delila aan zou willen gaan.

ofschoon... een 'gen zoon (191-194): Simson (zoon van Manoach) voorspelt dat hij zijn trotse onderdrukkers nog een lesje zal leren, zich herinnerend hoe haar Filistijnse vader hem de toegang weigerde tot zijn eerste vrouw (Richt. 15:1), hoe wreed de Filistijnen de Joden onderdrukken en hoe zij hem bedrogen door zijn eerste vrouw het antwoord op een raadsel te ontfutselen (Richt. 14:12-18).

O glorierijke... minne zelden (213-243): Delila redeneert dat Simsons liefde voor haar een wraakneming op de Filistijnen is. Hebben die zijn eerste vrouw verbrand (224-225; Richt. 15:6), nu kiest hij opnieuw een Filistijnse als geliefde (224). De heidense goden (229) en de Filistijnse leiders (237) moeten zich bij zijn heerschappij neerleggen. De liefdesstrijd levert Delila echter genoeg op: Simsons hart en ziel trekken naar haar (240-244).

Asklonitse maagden (250): Bij zijn eerste huwelijk gaf Simson 30 Filistijnse bruiloftsgasten een raadsel op, met de belofte dat ze nieuwe kleren zouden krijgen als ze het tijdens de zeven bruiloftsfeestdagen konden oplossen. Toen ze zijn vrouw onder druk zetten en zo het antwoord te weten kwamen, nam Simson wraak door dertig mannen uit de stad Askelon te doden en met hun kleren de beloning te voldoen (Richt. 14:11-19). De meisjes uit Askelon zijn dus vernederd, evenals de *Gaditse joffren* (251), vermoedelijk inwonsters van de Filistijnse stad Gath.

Sorek (256): De beek Sorek loopt uit in de Middellandse Zee (261); bij deze beek ontmoette Simson Delila (Richt. 16:4).

Veeleer zal...kracht (268-285): De Filistijnen zijn vol vertrouwen dat de zon zich nog eerder minder dan tien graden in een etmaal zal verplaatsen en dat de maan nog eerder haar schaduw in de Jordaan zal bergen (dus op zal houden te schijnen), dan dat de Filistijnse god [Dagon] (273, 276) zich ontoegankelijk zou tonen voor hun smeekbeden. Hun goden zullen de Filistijnen helpen Simson te verslaan.

Leert... kracht! (280-285): Deze strofe loopt vooruit op de volgende scène, waarin de Filistijnse leiders besluiten Delila in de arm te nemen om Simson zijn geheim listig te ontfutselen.

M' hoort...Palestijn (294-297): Volgens Thoy strekt de Filistijnse macht zich uit over heel Palestina. Dat is een hyperbool: de Filistijnen bewoonden de zgn. *Pentapolis*: een gebied van vijf stadsstaten in de kuststrook bij het huidige Gaza. Thoy breidt het Filistijnse gebied uit met het Phoenicische. Het gebergte Seïr (Joz. 15:10) ligt in het zuiden in Juda, net als de rivier Sichor (1 Kr. 13:5; Jes. 23:3), die Palestina van Egypte scheidt. In het noorden vormt

de bergketen Anti-Libanon (*Antiliban*, 295) de grens met Syrië, in het westen de Middellandse Zee (296) en in het oosten Cele-Syrië ('het holle Syrië', *Celo Syrier* 296; o.m. 1 Makkabeeën 10:69).

Monoachs zoon, een zeegebuur Daniël (301): Simson, zoon van Manoach (door De Koning meestal Monoach gespeld) was afkomstig uit de stam Dan (Richt. 13:2). Het gebied van die stam grensde overigens nooit aan de Middellandse Zee: oorspronkelijk leefde de stam in het heuvelland tussen Philistea en Juda, maar in de tijd van de richters verhuisden de Daniëten naar het noorden.

Zijn wonderlijk...verslonden (302-307): Vóór Simsons geboorte verscheen tweemaal een engel, die moeder en zoon de geboden van reinheid oplegde. Op de vraag naar zijn naam antwoordde de engel: 'Die is toch Wonderlijk' (Richt. 13:3-21, citaat: 18). Simsons eerste schoonvader was afkomstig uit Thimnath, een plaats aan de grens van Dan. Toen deze Thimniter Simson de toegang tot diens vrouw weigerde, vernielde Simson de oogst van de Filistijnen door twee aan elkaar gebonden vossen met brandende staarten in het korenveld los te laten. Ook stichtte hij brand in wijngaarden en olijfbomen. De Filistijnen verbrandden daarop de Thimniet en zijn dochter (Richt. 15:1-6); de vader boet volgens Thoy in de hel voor zijn zonden (303).

De vierkleên...Gazieten (310-318): Thoy haalt herinneringen op aan Simsons wreedheden tegenover de Filistijnen. Op zijn bruiloftsfeest doodde hij 30 mannen uit Askelon en roofde hun feestkleding (*vierkleên* 310, Richt. 14:11-19). Bij Lechi verbrak hij met gemak de nieuwe touwen waarmee hij gebonden was en doodde vervolgens 1000 Filistijnen (Thoy maakt er 30.000 van, 313) met de kaak van een ezel (vanwege metrum- en rijm dwang hier een *ezelinne*, 315, Richt. 15:13-16). Als hij jaren later in Gaza belaagd wordt, draagt hij de stadspoorten weg tot op de hoogte bij Hebron (Richt. 16:1-3).

Alcemena zoon (319): de reusachtige en buitengewoon sterke halfgod Hercules (323) was de zoon van Zeus (door De Koning steeds bij de Romeinse naam Jupiter genoemd (*Jupijn*, 325)) en de menselijke Alcmene; hij wurgde de leeuw van Nemea. Simson wurgde eveneens met blote handen een leeuw (Richt. 14:5-6).

De titaan *Atlas* streed tegen Zeus en moest voor straf de wereld op zijn schouders torsen.

't rô...geld...gemunt (369-376): Voor geld is alles te krijgen, zoals De Koning ook in de Latijnse margetekst aangeeft. Hij verwijst daar naar Ecclesiasticus 10:19 (Jezus Sirach), dat over de ware eer handelt: wie de geboden van de Heer overtreden, blijven van eer verstoken. Misschien had De Koning het met Jezus Sirach verwante boek Prediker in gedachten, waar vers 10:19 luidt: Men maakt maaltijden om te lachen en de wijn verheugt de levenden, en het geld verantwoordt alles. Het bedrag van 1100 (1000 en 100) zilverlingen per vorst wordt ook in de bijbel genoemd (Richt. 16:5).

Geen Asklonitise...dorsten (414-417): Simson noemt vijf Filistijnse volken (o.m. Joz. 13:3), afkomstig uit Askelon, Gaza (waar zich een groot deel van Simsons geschiedenis afspeelt), Ekron, Asdod en Gath. Zelfs Goliath, de reus uit Gath met een spies zo groot als een weversboom (de cylinder van het weefgetouw, waarop de kettingdraden vastgemaakt zijn; 1 Sam. 17:7) jaagt Simson geen schrik aan. Goliath leefde overigens later dan Simson.

Zie de aantekening bij vs. 96-97.

Prinses,, en boogt (...) voogdes,, en oogt (423-424): Rederijkers hadden de gewoonte om rijmtechnieken als het dubbelrijm typografisch te markeren, bijvoorbeeld met een dubbele komma. Voor de betekenis van de zin zijn de komma's meestal niet van belang.

in staalpampier getekend (429): nl. op etsen en gravures. De Koning zinspeelt in deze en de

volgende regels op de onsterfelijkheid van kunst: afbeeldingen en teksten dragen de herinnering aan een persoon eeuwig over.

Atropos (455): de schikgodin die de levensdraad afsnijdt. Delila hoopt dat haar liefde sterker zal zijn dan de dood.

Fenix (494): vogel uit de Griekse mythologie, die om de vijf eeuwen verbrandde op een nest van geurige kruiden en dan verjongd uit zijn as herrees. In zijn ijver om Delila tot de beste der vrouwen te bestempelen en om de suggestie dat hij namens de Griekse oppergod Jupiter spreekt kracht bij te zetten, kent Thoy haar dus onsterfelijkheid toe. De fenix is tevens een symbool voor de herrijzende Christus, maar daarop doelt Thoy natuurlijk niet.

't Asklonitse veld en Lechi's dorre plein (509-510): zie de aantekening bij r. 310-317.

Helaas...aanschouwen (524-528): Delila wenst dat ze nooit geleefd had, dan zou ze na de dood noch *Elisa kamp* (het Elysium, 525) noch *Pluto's zwarte rijk* (de onderwereld, 527) zien. In de Griekse mythologie wachtte de gelukzalige doden het Elysium, met zijn altijd groene valleien; wie slecht geleefd had, kwam echter in de onderwereld van de god Pluto (de Hades) terecht.

Uw zetels...noemt (532): zie Jes. 66:1 en Handel. 7:49.

uw gespiegeld licht (545): De blik van Delila, helder als een spiegel, kaatst Simsons woeste blikken (zijn krachten) terug, waardoor ze hem zullen vermorzelen.

Pluto's razernij (556): zie de aantekening bij r. 524-528.

Dat hij...Hebrons stad (608-613): Opnieuw worden Simsons gruweldaden opgesomd: het verbranden van de korenoogst (Richt. 15:4-5), het doden van de Filistijnen (Richt. 14:19; Richt. 15:15-16), het verbreken van de nieuwe touwen (Richt. 15:13-14) en het wegdragen van de stadspoorten van Gaza naar de hoogte van Hebron (Richt. 16:3).

Codrus (690): de tekst geeft hier Crodus, een zetfout voor Codrus, de mythische koning van Athene, die de dood op het slagveld zocht, nadat een orakel verklaard had dat bij een aanval op zijn stad de overwinning toe zou vallen aan de partij die haar aanvoerder zou verliezen. Codrus offert zichzelf dus listig op voor zijn volk. Zijn uitspraak over het vrouwenhart dat velerlei listen verbergt, komt in een iets andere vorm voor in Houwaerts *Lvst-hof der Maeghden* (1582, I, 3recto): 'Al seyt Codrus dat inden hemel soo veel sterren niet en sijn... alsser inde vrouwen bedroch is gedeckt onder t' seyl van haerder herten' (*WNT*). Houwaerts boek was goed verkrijgbaar: het werd o.a. in 1608, 1611, 1614 en 1615 herdrukt.

Herclum, Milo-zone (708): Simson lijkt op de halfgod Hercules, een geweldenaar. Vanwege zijn kracht kan hij ook vergeleken worden met (een zoon van) Milon, een atleet uit Kroton die tussen 540 en 516 welhaast onverwinnelijk was in de Olympische worstelwedstrijden.

't Blijkt...laven (714-717): Nadat Simson bij Lechi de duizend Filistijnen gedood had, gooide hij de kaak van de ezel weg. Toen hij dorst kreeg, zorgde God ervoor dat er een bron ontstond, uit het gebarsten kaakbeen. De Koning volgt met dat laatste detail de Liesveltbijbel, zoals hij vaker deed blijkens zijn voorwoord bij het toneelstuk *Iephthah ende zijn eenighe dochters treurspel* (Richt. 15:15-19).

Wanneer...lang (775-777): Simson liegt dat hij zwak als elk mens wordt als hij gebonden wordt met zeven verse wilgentenen (Richt. 16: 7).

of liefd...verwint (785): het is onbekend welke rederijker dit devies gebruikte, dat De Koning associeerde met het klassieke thema *Amori cedit Fortitudo* (kracht/dapperheid wijkt voor de liefde), dat in deze bewoordingen echter niet terug te voeren is op een specifieke klassieke auteur. Met het Nederlandstalige devies 'Liefd verwint sterkheid' (in diverse

spellingvarianten) is ook een zevental bijdragen aan de bundel *Apollo of Ghesangh der Musen* (Amsterdam, 1615) ondertekend (p. 105, 109-113). In een ervan, 'Ia noodich acht ick nu te roemen' (p. 109) wordt gerefereerd aan Simson en Delila: 'Sampson die voor sijn trouwe liefde// Van Dalida ontrou vercreech'.

Getrouw altijd (789b): zinspreuk van Thomas Sergeant, lid van Het Wit Lavendel.

degeen...doet (808-809): de mooie jonge Narcissus versmaadde de liefde van de nimf Echo; Nemesis maakte hem voor straf verliefd op zijn spiegelbeeld, zodat hij zittend bij het water van verlangen verteerde.

Songer wraak (820): De boer is een van Simsons slachtoffers: zijn oogst werd verwoest toen de richter de vossen met brandende fakkels aan de staart het korenveld instuurde (Richt. 15:5).

Doremus....klapmus (826): Slaap maar verder (potjeslatijn van de boer, cf. 'Oremus'), anders vang je een egel in je klapmuts (anders zwaait er wat!). Een dergelijke komisch-dreigende verwensing komt ook in Bredero's *Moortje* (1615) voor: 'ick gun hem de negel// In zijn klapmuts' (vs. 857-858). Een klapmuts is een mansmuts met om- of opgeslagen rand en oorkleppen.

dat...moet (842): Simson herinnert aan de verraderlijke wijze (*wijvenlist*, 843) waarop de Filistijnen zijn eerste vrouw (*mijn kalve*, 842) het antwoord op het raadsel 'Spijze ging uit van de eter, en zoetigheid ging uit van de sterke' ontfutselden (Richt. 14: 14, 18).

Een...schen (850): De naam Simson is afgeleid van 'shemesh', zon en betekent zoveel als 'hij die is als de zon', 'de zonnige'.(o.m. Naastepad, 15). De Koning verwijst hier mogelijk naar de joodse midrasj waarin de naam Delila verklaard wordt als 'die hem van zijn kracht beroofde'. Zie [R. Stephanus], *Hebraea (...) nomina virorum, quae in Biblia leguntur (...) cum Latina, interpretatione*. Parijs, 1537 (Antwerpen, Plantijn, 1567).

wanneer...geschied (907-912): Simson probeert Delila wijs te maken dat fonkelnieuwe touwen (*strikken* (910) hem kunnen binden (Richt. 16:11).

Was...komen (956): moet ik nu net die juffer Hilla weer tegenkomen, moppert Heintje. Dit al door Symon Andriessoon in 1550 vermelde spreekwoord komt ook voor in Bredero's *Rodd'rick ende Alphonsus* (geschr. 1611, gedr. 1616), waar Griet Smeers klaagt dat ze geen slechter gezelschap kon treffen: 'Ja wel wasser ien Roch in Zee, hy quam my wel an bóórt' (vs. 446). Andriessoon, *Duytsche Adagia* (2003), p. 200 (36.5).

[TWEEDE BEDRIJF]

bijlo (1038): uitroep die een verzekering moet bekrachten. Mogelijk is *lo(de)* een verbastering van *Gode*; in het dagelijkse taalgebruik betekende de term zoveel als 'bij God' en gold hij als vloek.

't is hem...b'hoeft (1055-1056): deze keer heeft Simson zelfs geen hulpmiddelen nodig om de Filistijnen te verjagen (Richt. 15:15-16, 16:12).

Waar...bijeengetast (1064-1071): Simson zou zelfs zijn kleren aan Vulcanus, de Romeinse god van het vuur, offeren als die ook maar iets van zijn geheim afwisten. Geheimen kun je maar beter niet aan vrouwen vertellen. Als hij zijn echtgenote, de dochter van Thimniter, de oplossing van het raadsel niet had verklapt, zou er geen geweeklaag zijn geweest omdat haar beenderen in het vuur knapperden en vonkten (terwijl de wind de vonken naar de grenzen van de aarde bracht), zou Simsons eer als echtgenoot niet zijn aangetast (de gasten hadden immers met zijn kalf geploegd) en had hij de dertig Askelonieten niet hoeven doden (Richt.

14:17-20, 15:6).

Sint Velten! (1078): de heilige Valentijn gold als beschermer tegen vallende ziekte; dankzij hem kon Heintje rennend aan Simson ontsnappen.

Wat helpt...verborgen is? (1083-1095): Hoeveel volkeren de Filistijnen ook verslagen hebben – Edomieten, Feresieten, Joden, Ammonieten, Syriërs en Arabieren – en hoeveel ze ook lijken op de reusachtige Giganten (1088, die tegen de Olympische goden streeden, (Ovidius, *Metamorphosen* I:151-162)), het betekent niets als ze Simson met zijn onvindbare kracht, die op een goddelijke macht wijst, niet kunnen verslaan. Overigens waren Edomieten, Feresieten en Ammonieten vijanden van de Israëlieten en niet direct van de Filistijnen. De Koning gaat opnieuw vrij met de bijbelse geschiedenis om en verzamelt volken uit verschillende perioden en gebieden onder één noemer.

Noch dappre...wapen (1108-1113): de Filistijnen durven rustig de driekoppige hellehond Cerberus, die de poort van de onderwereld bewaakt, te tarten. Charon, de veerman die de zielen van de doden over de zwarte hellerivier de Styx zet, valt vaak van angst overboord bij dat ontzagwekkend tafereel. Het zou dus onmogelijk moeten zijn dat een eenvoudige Jood de Filistijnen besluiteloos maakt en hen doet sidderen, al hebben ze hun wapenrusting aan.

Dagon (1114): de dienst aan deze belangrijke god van de Filistijnen (o.m. Richt. 16:23), ook bekend als Dagan, was oud en wijdverbreid. Zijn macht strekt zich uit van boven- tot onderwereld.

Bacchi drank (1121): Nazireeërs mogen geen wijn (de drank van Bacchus, de god van de wijn) drinken (Num. 6:3-4).

de lichte...wormen (1131-1135): toespeling op het klassieke spreekwoord ‘sine Cerere et Libero friget Venus’, zonder Ceres (de godin van het graan, 1133) en Bacchus heeft Venus het koud: eten en drinken horen bij het liefdesspel (o.a. Terentius, *Eunuchus* 732).

dan (1135): De Konings tekst geeft hier *dat*.

Sichors beek ...niet (1148-1155): de rivier Sichor (1 Kr. 13:5, Jes. 23:3), die de grens van het Filistijnse rijk vormt, zwelt in zijn bedding, maar net als Delila (*Soreks vrouw*, 1152) zijn alle Filistijnen machteloos. Eleutheropolis, de stad van de *Eleuteropoliet* (1153), lag ergens aan de weg van Jeruzalem naar Gaza, maar uit de Bijbel valt niet op te maken waar precies. In de Talmud is Eleutheropolis bekend als Beit Guvrin of Bet Gubrin; de Griekse auteur Ptolemaeus noemt de stad in zijn *Geografia* Baitogabra. In 200 n. Chr. gaf Septimius Severus de inmiddels Romeis-Hellenistische stad de naam Eleutheropolis. Ze gold als de belangrijkste Palestijnse stad, waar zeven wegen heen leidden en waarvandaan afstanden tot andere steden werden gemeten. Ook Amsterdam werd sinds de late zestiende eeuw wel Eleutheropolis genoemd, onder andere in socianistische kringen: Vrijburg.

Danieters...val (1164-1187): De Danieter Simson wordt vergeleken met Mozes, die met zijn broer Aäron (beiden zonen van *Amram*, 1072; De Konings tekst geeft *Amran*) de Joden uit Egypte naar Palestina leidde (Exodus 13 e.v.). De kroon van Juda komt Simson en de Joden echter niet toe, volgens de Filistijnen (1177). De Goden zullen uitmaken wie de macht krijgt. De rei houdt de belevenissen van de Filistijnse vorsten als algemene waarschuwing voor: de weelde van de voorspoed luidt de val in.

't Woord...profecij (1188-1208): Een engel profeteerde Simsons ouders over zijn taak als Nazireeër en de daarmee verbonden plichten, zie Richt. 13 en de aant. bij vs. 96-97. In De Konings voorstelling van zaken bereikt deze boodschap ook de steden Zora, de plaats op de grens van de stamgebieden Juda en Dan waar Simsons vader vandaan kwam (*Sargar* 1190, *Zarea* 1192; Richt. 13:2) en *'t leger tussen Dan en Esthaol* (1191), een (kamp)plaats tussen

Sora en Estaol (Machané-Dan, Richt. 18:12). Zora wordt in de Liesveltbijbel gespeld als Sarga.

De wijn...mens (1216): zie Richt. 9:13: Maar de wijnstok zeide tot hen: Zou ik mijn most verlaten, die God en mensen vrolijk maakt?

't Blijkt...kwam (1230-1241): Dat God gehoorzaamheid van de mensen eist, blijkt uit de geschiedenis van Lot, die eigenlijk het zondige Sodom niet wilde verlaten en door engelen de stad uit geleid moest worden. Zijn vrouw keek tegen Gods bevel in toch om naar de verwoeste stad en veranderde in een zoutpilaar (1230-1232; Gen. 19). Abraham is een voorbeeld van gehoorzaamheid: hij was bereid zijn enige zoon te doden omdat God dat bevelen had (1233-1237; Gen. 22). De richter Jephtha echter handelde ondoordacht en eigenwijs toen hij zijn enige dochter doodde, in de waan dat hij zo God gehoorzaam was (1238-1239; Richt. 11: 30-39). Jephtha meende – zo suggereert De Koning althans (1241) – dat zijn offer vergelijkbaar was met Abels offer van een van zijn beste lammeren, dat door God genadig aanvaard werd (Gen. 4:4).

Chaldeeër...raast? (1242-1245): de Chaldeeër is Abraham, afkomstig uit Chaldea en stamvader van Israëel. Op deze voorman in het geloof en onversaagde vorst mogen zowel Chaldeeërs als Israëlieten zich laten voorstaan, trots zijn (*brommen*). Zo loopt de passage over in Simsons roemruchte onverschrokkenheid en goddelijke taak (1246-1248).

78 *Geen wijn...spijze* (1302-1307): Nazireeërs mogen tijdens de periode van hun verbintenis met God geen wijn of andere sterke drank drinken of onrein (uitheems, niet-koosjer) voedsel eten (Richt. 13:5, 7, 14, zie ook Num. 6:2-4). Wijn mag alleen gedronken worden nadat het nazireeërschap beëindigd is, als onderdeel van de wetmatige, rituele plechtigheden (Num. 6:5-21, m.n. 20).

79 *Zegt...hechten* (1338-1341): zie Richt. 16:13-14.

80 *loopt...ter hellen* (1371): Charon, de veerman uit de Griekse mythologie, zet in zijn boot de zielen van de doden over de Styx naar de hel.

81 *bepiste paap* (1376): afgezeken hypocriet. Paap was in de zeventiende eeuw een populair scheldwoord voor katholieke geestelijken en katholieken in het algemeen; het werd vaak volkse personages in de mond gelegd, zie ook de inleiding.

82 *d' hoofden...biezen*: mogelijk refereert De Koning hier aan het gedrag van schijnheiligen zoals Jesaja 68:5 dat beschrijft: 'dat hij zijn hoofd kromme gelijk een bieze'.

83 *Ha Simson...leven,, an* (1407-1443): zie Richt. 16:15-16: 'Toen zeide zij tot hem: Hoe zult gij zeggen: Ik heb u lief, daar uw hart niet met mij is? Gij hebt nu driemaal met mij gespot, en mij niet verklaard, waarin uw grote kracht zij. En het geschiedde, als zij hem alle dagen met haar woorden perste, en hem moeilijk viel, dat zijn ziel verdrietig werd tot stervens toe.'

84 De tekst geeft foutief '3. Uytkomst'. In een droom verschijnt de geest van Simsons schoonvader uit Thimnath aan de vorsten (1444-1467). De Filistijnen hadden hem verbrand omdat ze hem verantwoordelijk hielden voor een van Simsons wraakacties (de verwoesting van de oogst door de brandende vossen, Richt. 15: 1-6). Als boodschapper uit de onderwereld (*bood'*, 1456) zet Thimniter de vorsten aan de in hun ogen rechtmatige wraak op Simson te voltrekken, al zal diens val tevens de hunne zijn. Deze wraak wordt geëist door zijn dochter, Simsons eveneens door de vorsten verbrande echtgenote. Zij behoort nu tot het gevolg van Proserpina (*Proserpinae rei*, 1449), de dochter van Zeus en Demeter die door Hades, de koning van de onderwereld (1456), geroofd werd en beurtelings in de boven- en onderwereld leeft. Haar vriendinnen, die tevergeefs naar haar zochten, veranderden in sirenen, half vogel-half mens, berucht om hun verleidende zang (Ovidius,

Metamorfosen 5:341-571). De wraak op Simson zal de vorsten voor Rhadamantys brengen, zoon van Zeus en Europa en een van de rechters uit de onderwereld (1451). Daar gelden de wetten van koning Hades en Thimniter raadt de vorsten dan ook aan zich voor hun meedogenloze optreden te verdedigen met een beroep op de Furiën (1460), de helse wraakgodinnen die misdadigers tot waanzinnige razernij drijven. Een beroep op een door een Goddelijke macht gerechtvaardigde wraak is immers niet mogelijk (1456-1461). De Filistijnen moeten zelf hun onrecht tot recht ombuigen (1462).

Onzeker over de droom, besluiten de vorsten een priester van Dagon om uitleg te vragen (1468-1491), hoewel dat ongeoorloofd is (1487; De Koning benut de bijbelse gegevens dat de Filistijnen zich inlaten met laakbare wichelarij, cf. o.m. Deut. 18: 9-12 en Jes. 2:6). Een consult volgt overigens niet en er wordt niet meer op gezinspeeld. Misschien leverde Hoofts *Geeraerd van Velsen* hier inspiratie, met de verschijning van de geest van de broer van Velsen aan Floris V (1066-1096) en had De Koning nog iets in gedachten als de tocht van de schildknaap naar Timon de tovenaer (833-994). De oproep tot wraak, de afkeuring van samenwerking met helse machten en de algehele sfeer komen ook bij Hooft voor, maar veel woordelijke overeenkomst is er niet. De tovenaer wordt ook door Geeraerds schildknaap een *constenaer* genoemd (878, cf. De Koning 1490), en deze gewaagt verder van de reputatie van ‘spook (...), toovery en gheesten’ (834, cf. De Koning 1488). Is ‘Wie mist wordt vaak een zoeker’ (1491) een knipoog naar Velsens miskleun ‘’t Is wel van hem versint, // Dat hy ’t sich onderwindt.’ (977-978; cf. ook De Koning 553: ‘’t is bij ons wel verzind’)?

- 85 *een...overvoeren* (1473-1475): Een ziel die vanuit de onderwereld in een lichaam op aarde wil terugkeren, moet opnieuw door Charon over de Styx gezet worden.
- 86 De tekst geeft foutief ‘II. Handelinghe. 4. Wtkomste’. De Koning had een polytopische scène in gedachten: Simson en Delila (tot 1600 de enige sprekers) aan de ene kant van het toneel, terwijl Hilla binnen bezig is (in een open compartiment) en de vorsten aan de andere zijde van het toneel (evt. in een open compartiment) wachten.
- 87 *De lichte Venusstar...Delila* (1500-1511): de planeet Venus, die als morgen- resp. avondster begin en eind van de dag aankondigt, staat korter dan gebruikelijk aan de hemel omdat ze aanblik van de bedroefde Delila niet kan verdragen. Ook Simson kan het niet langer aanzien (1508-1511). De verbinding van de zonsopkomst met de morgenster en de beminde vrouw (1500-1507) komt vaak voor in petrarkistische poëzie uit De Konings tijd. Het motief van de gouden pruik wordt o.a. ook door Hooft en Bredero gebruikt, bijv. in: ‘Wanneer de Vorst des lichts slaat aan de gulden tomen // (...) en beurt omhoog (...) // zijn uitgespreide pruik van levend goud (...)’ (uit 1610; Hooft 1981, 93), en in: ‘Ai schone dochter blond, die ’t hulsel en paruken, // des gouden dageraads verwelikt en verdooft’ (gedr. in 1622, Bredero 1975, 299), en in: ‘Vroeg in de dageraad, de schone gaat ontbinden // de gouden blonde tros, citroenig van couleur’ (uit ‘Het eerste [sonnet] van de schoonheid’, gedr. in *Apollo* 1615, p. 73).
- 88 *Hoewel...zondig* (1534-1539): Delila zweert bij haar god Dagon dat zij Simson niet zal verraden. Ook al is dat in zijn optiek niet veel waard omdat haar geloof haar *zondig* maakt (1539), voor haar heeft de eed waarde en zij beweert woord te zullen houden.
- 89 *Ha sterkte...mensen* (1582-1595): de uitgeputte Simson vertelt Delila zijn geheim (Richt. 16: 16-17).
- 90 *Hilla...rusten* (1622-1633): zie Richt. 16:18.
- 91 *’t Wondheelders...bloeien* (1678-1717): De kapper zingt over de actuele situatie in

1617-1618. In De Konings tijd waren barbiers vaak zowel kapper als chirurgijn (heelmeester). steekt in zijn liedje de loftrompet van bekwame chirurgen, die hun operaties heilzaam uitvoeren. De Nederlanden (*onz' vrije landen*, 1685) kunnen bekwame chirurgen goed gebruiken nu geldzucht tot verderfelijk landverraad dreigt te leiden (1690, 1706-1709), terwijl de religie op riskante en ongeoorloofde wijze geweld aangedaan wordt (1692-1693, 1710-1713), leugenaars ongestraft de macht aan zich trekken en rechtgeaarde vaderlanders verbannen worden (1694-1697). Met de constatering dat de grote zeventiende-eeuwse leiders hun bedoelingen bedekt houden en de schaar omzichtig moeten hanteren om vrij van zonden te blijven (1698-1705), lijkt De Koning zowel Oldenbarnevelt als Maurits te willen waarschuwen. Alleen Maurits – sinds najaar 1617 bezig Holland te isoleren en de andere gewesten van remonstrantse regenten te zuiveren – wordt expliciet genoemd (*De Prins*, 1714): hij moet de gemeenschap scheren zonder haar te doden of verwonden (1716-1717). Als dit betekent dat De Koning orangistische of contra-remonstrantse sympathieën koesterde, moet in 1706-1713 de afkeuring van een politiek ten faveure van de remonstrantse zaak gelezen worden. Dan kan 1710-1713 uitgelegd worden als een waarschuwing: wie de calvinistische predikanten (*Isr'els grote heren*) onjuist behandelt, beknot de godsdienst. De verzen 1694-1697 zijn zo algemeen dat niet valt uit te maken wie bedoeld worden. De vergelijking tussen de Israëlieten en het Nederlandse volk kwam in de zeventiende eeuw vaak voor.

- 92 *Mijn vriend, scheert...Gaza voeren* (1722-1773): zie Richt. 16: 19-21. In de bijbel steken de Filistijnen Simson eerst de ogen uit en voeren hem daarna af naar Gaza.

[DERDE BEDRIJF]

- 93 *Een spijt...bloed* (1784-1791): In zijn overwinningsroes roemt Thoy de goddelijke afkomst van de Filistijnen. Zijn voorouders zouden zelfs tegen de Olympische goden gestreden hebben. Dat Jupiter de Giganten verpletterde door hun opgestapelde steenbergen met een enkele pijl in elkaar te schieten, is Thoy blijkbaar vergeten (Ovidius, *Metamorphosen*, I: 151-162). In 1785 geeft De Konings tekst *de i.p.v. die*.
- 94 *Nu vorsten...treft* (1796-1851): De vorsten overleggen over een passende straf voor Simson. Geen wrede marteling of dood, zelfs het levend villen niet, kan de pijn overstijgen die hij anderen heeft gedaan. Het moet iets zijn dat beter strookt met zijn misdaden (1799-1806), zoals het afhakken van zijn handen, omdat hij daarmee zijn wandaden uitvoerde (1814-1824, 1828-1829, 1841-1845; Richt. 15), of het uitsteken van zijn ogen, om zijn brandende blik te breken. Blind is hij duidelijk een machteloze gevangene en kan hij bovendien met zijn handen dwangarbeid verrichten. Aldus wordt gevonnist (1807-1812, 1824, 1830-1839; Richt. 16: 21). Eindelijk is Simson geknecht; de wispelturige vrouwe Fortuna heeft hem eerst verheven maar nu neer laten storten. Dat ieders lot wisselvallig is, deert de vorsten op dit moment niet (1845-1851). Welke filosoof bedoeld wordt in 1815-1819 is onduidelijk.
- 95 *De...macht* (1870-1875): de strofe heeft een dubbele betekenis: Toen de zon (Simson, wiens naam afgeleid is van 'shemesh', zon) blind gemaakt werd, doofde het hemellichaam zijn licht en werd de wereld donker en droevig. Het tafereel roept associaties op met de omstandigheden bij de dood van Christus, zoals de evangelist Lukas die schetst ('En de zon werd verduisterd', 23: 45).
- 96 *Geen van Gath* (1890): de kracht van de Filistijnen wordt gerepresenteerd door de

- inwoners van Gath, de stad van de beroemde kampvechter Goliath (die pas na Simson leefde, 1 Sam. 17:4).
- 97 *Is er...dit nog* (1900-1946a): Simson bekent schuld: hij heeft zich met open ogen door Delila laten misleiden en moet daar nu voor boeten. De straf valt hem zwaar, hij was liever gestorven dan deze smaad te moeten ondergaan. Klagend vraagt hij zelfs het publiek om hulp, al was het maar uit herinnering aan zijn vroegere daden (1930-1945; Richt. 14-16).
- 98 *Toen je...staakt* (1949): de boer en de rei herinneren zich Simsons verwoesting van de korenvelden, de wijn- en olijvengaarden maar al te goed (1949, 1963-1965, Richt. 15:4-5). De goden van alle Filistijnse volken (uit Askelon, Ekron, Gath, Asdod en Gaza, 1972-1977, o.m. Joz. 13:3) hebben nu Simson overwonnen en daarmee het verdriet voor de duizenden doden.
- 99 *Mijn God...loof* (1979-1986): Simson schimpt op de afgodendienst van de Filistijnen, die hun houten en stenen godenbeelden nog aankleden ook. De boer antwoordt dat zoveel gelovigen hun *goodjes* (1985), die uiteraard ver de mindere zijn van zijn *Goôn* (1984), kleren aantrekken en versieren met snuisterijen. De Koning haalt hier uit naar de rooms-katholieken. De boer vervolgt smalend dat Simsons ezelskakebeen een slappe struik zou worden, als hij alle verachters van de ware god(en) zou willen bestraffen (Richt. 15:15).
- 100 *'k Ben...bloed* (1989-1990): De Koning maakt van de (in Richteren naamloze) Amri die Simson straks naar de tempel zal leiden, een familielid dat hem al eerder diende en naar hem op zoek was (II, 1601-1603; Richt. 16:26). Van schrik staat Amri's hart stil (het bloed *kruipt*, 1990) en hij raakt helemaal van zijn stuk (*ontroert*, 1990).
- 101 *Lof...verkond'gen* (2004-2037): De Filistijnen brengen hun goden een dankoffer. Vooral Dagon komt grote eer toe: deze belangrijkste Filistijnse god (*beweger van onz' zielen*, 2008) bedacht het plan om Simson verliefd te laten worden en Delila voerde het met zijn gunst uit (2015, 2023-2025). Volgens de Filistijnen gaf Dagon bij de onderneming leiding aan andere *Goôn* (2025): Neptunus, die de zee voortdurend laat bewegen, en Jupiter, die zijn bliksem inzette (2016-2022). Dagon is ook sterker dan Israëls God, Die de zondige Simson niet wilde helpen. Simsons zonden waren groter in getal dan die van de Filistijnen (2035). De implicatie is dat Simson aanvankelijk de straf voor deze Filistijnse zonden was. Later wordt Simson zelf door de Filistijnse goden gestraft omdat hij hen beschimpte. De goden hebben zich goedgunstig betoond. Het is nu wel zaak zondevrij te blijven (2028-2037; zie ook Richt. 16:23-24).
- 102 *die spieglen...woord* (2038-2082): Simson peinst over vorsten die hun hand overspeelden: de Egyptische farao, vorst van Mephis, die met zijn leger in de Rode Zee verdrong toen hij de door hem vrijgelaten Joden achtervolgde (2048-2055; Exod. 14); Eglon, de dikke koning van de Moabieten, die met een tweesnijdend zwaard werd gedood door de richter Ehud, zoon van Gera (2056-2059; Richt. 3:15-25); de laaghartige koning Abimelech, de zoon van Gideon (Jerubaäl), die zijn zeventig broers wurgde, maar zelf gewond werd door een molensteen die een vrouw naar zijn hoofd gooide. Hij vroeg zijn wapendrager hem te doorsteken, zodat niet bekend zou worden dat een vrouw hem gedood had (Richt. 9: 1-54). Hoewel Simson eerst nog vol wil houden dat zijn eigen zonden kleiner zijn en zijn straf dus onverdiend vernederend (2066-2071a), breekt dan het besef door dat God hem welbewust laat lijden en hem weer in genade aan kan nemen. Zijn aangroeiende haar is er het bewijs van (Richt. 16:22). Als Simson berouw toont, hoeft hij niet te wanhopen. Hij belijdt zijn geloof, erkent dat zijn straf terecht is en smeekt God om vergeving (2071b-2082; De Konings tekst geeft *ghekercket*, 2081).

- 103 *Mijn ziele...verjeugd* (2087b-2091): Delila – die overigens in de bijbel niet meer voorkomt na Simsons gevangenneming – verheugt zich over de herwonnen deugzaamheid van de vorsten (2088, zie ook de aant. bij III, 2034-2035).
- 104 *dat men...speelt* (2098-2099): zie Richt. 16:25.
- 105 *Die verstaan...zakpijp* (2108-2109): boeren (zoals die Israëlieten waar Simson vroeger voor speelde) begrijpen niets van harpspel, zij luisteren liever naar de *vedel* (2109, een vioolachtig instrument), de trommel, het *shot* (een instrument met een houten schot, zoals een citer?) en de doedelzak (*zakpijp*, 2109). Maakt de boer hier erotische toespelingen? Hij wil *lustig* gemaakt worden om zijn *vingers te roeren* (2106). Een *veel* is een aanduiding voor het vrouwelijk geslachtsdeel en een *trommel* voor een korte, dikke (soms zwangere) vrouw; een *schothoer* is een scheldwoord voor een ontuchtige vrouw en een *zakpijp* (of: lullepijp) is een metafoor voor het mannelijk geslachtsdeel.
- 106 *ach Hemel...wreken* (2114-2119): zie Richt. 16: 28.
- 107 *De Goden...bespot* (2120-2149): De Filistijnse rei zingt opnieuw de lof van Dagon, de God der Goden (2130). Deze heeft (zonder dat de Filistijnen zich dat realiseren) de macht van de joodse/christelijke God: ‘De boog der sterken is gebroken’, ‘Den Heere heeft den stok der goddelozen gebroken’ (2136-2137, resp. 1 Sam. 2:4, Jes. 14:5) en ‘Hij is het, Die de hemelen uitspant als een dunnen doek, en breidt ze uit als een tent, om te bewonen’ (2138-2139, Jes. 40: 22).
- 108 *Amri...Filistijn* (2150-2157): zie Richt. 16: 26-30. Simson belijdt zijn geloof (*mijn ziele leeft*, 2156-2157), maar kan de hemel nog niet binnengaan (*en sterft met de Filistijn*, 2157); Christus heeft immers nog niet door zijn dood het eeuwige leven voor de mensheid verworven. De verbondenheid van Simson met Christus geeft de hoop dat in de toekomst voor de Daniël het eeuwige leven is weggelegd, zoals uit de afsluitende reizang blijkt.
- 109 *Rei der Joodse* (2158-2194): in Richt. 16:31 wordt verteld hoe Simson, na twintig jaar richterschap, door de mannen van zijn volk begraven wordt tussen Zora en Estháol, in het graf van zijn vader. Waarschijnlijk heeft De Koning in 2164 ten onrechte de herhaling van het aantal van Simsons richterjaren in Richt. 16:31 opgeteld bij de eerste vernoeming in Richt. 15:20. Het aantal van 3000 Filistijnen dat met Simson sneuvelt (2166) is ontleend aan Richt. 16:27.
- 110 *G' hebt...woning* (2168-2189; De Konings tekst geeft *k' Hebt* i.p.v. *g' Hebt* in 2168). De rei legt uit dat Simson de ware Nazarener, Christus, symboliseert (o.m. Mark. 16:6). Deze overwon met zijn dood de duivelse machten. De gebeurtenissen voltrokken zich volgens Gods plan: Christus werd met een kus verraden door Judas Iscariot (2174; Matt. 26: 14-16, 21, 25, 47-49), gevangen genomen en gekruisigd (2175-2177; Matt. 26: 50, 27: 30-35). Christus nam de zonden van de wereld op zich en stierf na de woorden ‘Het is volbracht’ (2180; volgens de weergave van de evangelist Johannes, 19:30). Met zijn opstanding uit de dood verwerft hij voor de mensen het eeuwige leven, de duivel en zijn trawanten zijn verslagen; Christus, die het licht naar de wereld gebracht had (2176; Matt. 5:14), stond op uit zijn graf en verrees naar de hemel (2181-2183; 2186-2189; Matt. 28: 1-6, Luk. 24:51). Zo is ook Simsons dood een door God begunstigde overwinning, die de Joden kracht geeft (2184-2185; 2190-2194). God liet hem dus niet in de steek, evenmin als Hij Zijn Zoon gedaan had (2185; Matt. 27:46). Vs. 2168 is een verwijzing naar Ps. 118:14: De Heere is mijn Sterkte en Psalm, want Hij is mij tot heil geweest.
- 111 *Uit...jonst* (2194): met (Gods) eeuwige goedgunstigheid; zinspreuk van de rederijkerskamer Het Wit Lavendel.

112 *Blijft volstandig*: blijf standvastig; zinspreuk van Abraham de Koning.

[PARATEKSTEN Nawerk]

Klinkdicht

1 *L.V.Y.*: het is niet bekend wie achter deze initialen schuilgaat.

Eerdicht

1 *Een boven al*: zinspreuk van Burgert van der Wael.